

Nyelvmegtartás és identitásépítés egy nemzetiségi horvát településen

Huszár Attiláné Fábíánkovits Erzsébet

ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola
huszar.attilane1@gmail.com

Kivonat: A dolgozat célja, hogy felmérje egy nyugat-dunántúli horvát nemzetiséggel rendelkező településen – Kópházán – tapasztalható nyelvmegtartó, identitásépítő törekvéseket, valamint azt, hogy a horvát nyelv presztízsének növekedése és az identitásépítő törekvések milyen mértékben befolyásolják a nyelvcsere és a nyelvmegőrzés egy időben jelenlévő folyamatát. A nyugat-dunántúli horvátok (grádistyei horvátok) helyzete speciális, hiszen közösségeik nemcsak Horvátországgal tartanak fenn kapcsolatokat, hanem az ausztriai grádistyei horvát régióval is, melytől a trianoni határ szakította el őket. Ennek megfelelően a vizsgált településen a horvát nyelv három változata figyelhető meg: a magánéletben használt nem standardizált archaikus horvát dialektus, a grádistyei horvát standardizált nyelvváltozat, valamint a Horvátországban beszélt standard horvát nyelv, amelyet a helyi általános iskolában is tanítanak, s amely a kulturális kapcsolatok hatására, valamint a nyelvi kontaktusok következményeként hatással van a beszélőközösség horvát nyelvhasználatára.

1 Bevezetés

A hazai horvát kisebbség a kutatók véleménye szerint hét, egyesek szerint tizenkét részben eltérő nyelvjárást beszélő, egymástól földrajzilag is elkülönülő népcsoportra oszlik (Sokcsevits 2013: 1). A grádistyei horvátok, a nemzetközi szakirodalomban Burgenland Croatian (Crystal 1998: 25), a trianoni határok által feldarabolt népcsoport kis része Magyarországhoz, valamint a mai Szlovákiához és Csehországhoz, nagyobb része Ausztriához került a békeszerződést követően. A grádistyei horvát települések a mai Győr-Moson-Sopron és Vas megye területén találhatók. Kutatásomat a népcsoport legnagyobb számú horvát identitású lakossággal rendelkező magyarországi településén (Szarka 2003: 290), a Sopron mellett elhelyezkedő Kópházán (horvát neve: *Koljnof*) végeztem.

Tanulmányom célja, hogy felmérjem a faluban tapasztalható nyelvmegtartó, identitásépítő törekvéseket, valamint azt, hogy a horvát nyelv presztízsének a politikai és gazdasági változások eredményeként bekövetkezett növekedése milyen mértékben befolyásolja a nyelvcsere és nyelvmegőrzés egy időben jelenlévő folyamatát (Bartha 1999: 130; Borbély 2001: 195). Radó Péter megfogalmazása szerint „(...) az anyanyelv státusa igen fontos abból a szempontból, hogy a kisebbségi csoporthoz

való tartozás mennyire lehet büszkeség forrása, mennyire segíti az azonosságtudat kialakítását és fenntartását” (Radó 1992: 141).

A településen élő horvátok (a helyi önkormányzat adatai alapján a falu 2000 fős lakosságának mára már csak mintegy fele vallja magát horvátnak) a horvát nyelv három változatával kerülnek kapcsolatba: a helyi grádistyei horvát archaikus dialektussal, a grádistyei standardizált nyelvváltozattal, amely a településre is eljutó burgenlandi (Ausztria) médiatermékek és a római katolikus egyház liturgikus nyelve, valamint egyénileg eltérő mértékben a standard horvát nyelvvel is. A nyelvcseres generációs rétegzettség jellemzett folyamata előrehaladott állapotot mutat. A legidősebbek – a 70-80 évesek, valamint az annál idősebb néhány fő – kivételével, akiknek a vernakuláris nyelve a helyi horvát archaikus dialektus, a nyelvi közösség tagjainak domináns nyelve a magyar, s egyénileg eltérő mértékű a grádistyei nyelvváltozat és a standard horvát nyelv ismerete, illetve használata. „Kópháza a horvát lokális közösségek típusait tekintve kiegyensúlyozott etnikai magatartást mutató település, melyre a nemzetiségi és nemzetiségi önbevallás hasonlósága vagy csekély mértékben változó aránya jellemző” (Szarka 2003: 292).

1.1 A grádistyei horvátok

„A grádistyei horvátok nyelve jellemzően XVI. századi nyelvallapotot tükröz, nyelvjárászigeteket alkot, s a nyelvi közösségek egy évszázadok során kialakult regionális nyelvet beszélnek” (Szoták 2004: 43). Horváth Sándor kutatása rávilágít arra, hogy már a XVIII. századi grádistyei horvát forrásokban is felmerült a horvát nyelv „romlásának” kérdése, s az elhatárolódás vélelme a Horvátországban beszélt nyelvváltozatoktól (Horváth 2005: 181). Jelentős kutatók – köztük Zoltán András, valamint A. D. Duličenko – a grádistyei horvát nyelvet, melyhez a Kópházán beszélt horvát nyelvváltozat is tartozik, olyan elszigetelt mikronyelvnek határozzák meg, amelynek nincs anyaországa (Zoltán 2001: 139). Számos résztvevő megfigyelés tapasztalata alapján kimondható azonban, hogy bár a horvátországi és a grádistyei horvát beszélők kommunikációja sok esetben nem zökkenőmentes, a nyugat-magyarországi grádistyei horvát nyelvi közösségek a nyelvmegtartást célzó törekvések eredményeképpen számos szállal kötődnek nemcsak a közeli grádistyei horvát régióhoz, hanem Horvátországhoz is. Kimondható tehát, hogy a grádistyei horvát nyelvváltozat nem önálló nyelv, hanem a horvát nyelv egy változata. A grádistyei horvátok identitása jellemzően hármas kötődést mutat. Mária Homišinova Grbić 1987-es kutatására hivatkozva megállapítja, hogy „a magyarországi horvátok etnikai tudatának többrétegűségét három szinten határozhatjuk meg: állampolgári magyar identitás, nemzetiségi horvát identitás a Horvátországgal mint hazával való azonosulás alapján, valamint lokális-regionális horvát identitás” (Homišinova 2003: 79). Meg kell azonban állapítanunk, hogy a grádistyei horvátok esetében a lokális-regionális identitáson nemcsak a magyarországi horvátokhoz való kötődést érthetjük, hanem a burgenlandi horvát régióval való azonosulást is. Fontos ugyanakkor megjegyeznünk, hogy a magyarországinál jelentősen nagyobb tömbben élő grádistyei horvátokat Ausztriában népcsoportnak (*nacionalna grupa*) tekintik, míg a Magyarországon élő grádistyei horvátokat nemzeti kisebbségként (*nacionalna manjina*) tartják számon.

2 Nyelvmegtartás – lehetőségek és kérdések

Joshua Fishman művei alapvetőek a nyelvi tervezéssel, revitalizációval és a kétnyelvű oktatással kapcsolatos kutatásokban. Számos más szerzőhöz hasonlóan (Gal 1979; Bartha 1999) úgy vélte, hogy a nyelv családban történő átadásának alapvetően fontos szerepe van egy nyelv további sorsának alakulásában. Kizárólag intézményes beavatkozással nem lehet hatékonyan befolyásolni a nyelvcseré folyamatát, ugyanakkor az iskolának is nagy szerepe van. Megállapításai szerint a folyamat visszafordításához a nyelvcseré folyamatát okozó hatalmi viszonyokat kell befolyásolni. Fishman (1991) kutatásai rávilágítottak arra, hogy a nyelv veszélyeztetett állapotát minden esetben megelőzi a kulturális asszimiláció folyamata, amely alapvetően megváltoztatja a nyelv státuszát, s ez meghatározza a nyelv jövőbeni sorsát. Fishman egy nyolclépcsős skálát – *GIDS*, vagyis *Graded Intergenerational Disruption Scale* – alakított ki, amelynek segítségével megállapítható egy adott nyelv veszélyeztetettségének a mértéke, valamint a nyelvcseré visszafordítására alkalmazandó stratégia is. A projekt során egy olyan eszköztárat fejlesztettek ki, amelynek segítségével megállapítható, hogy egy adott közösségben mennyire valósul meg a nyelvmegőrzés.

A grádistyei horvát nyelvváltozat a vizsgált nyelvi közösségben Fishman nyolclépcsős skáláján megfigyeléseim alapján a 7-es fokozattal írható le. A nyelvmegőrzés mértéke azonban a településen családokénti eltérést mutat. Fishman szerint a 7-es fokozatra az jellemző, hogy „a veszélyeztetett nyelvet beszélő idősök (*Xish speakers*) a társadalomba integráltak, otthonaikban élnek [...] az új nyelvet (*Yish*) beszélő gyermekeik, unokáik és szomszédaiuk körében. Mivel azonban már nem reprodukcióképes korúak, nem tudnak demográfiaiilag hozzájárulni a veszélyeztetett nyelv beszélőinek növeléséhez, azonban szociológiai értelemben sokat tehetnek a nyelv fennmaradása érdekében” (1991: 90).ⁱ Fishman úgy vélte, hogy a veszélyeztetett nyelvek esetében, habár helyzetük sok hasonlóságot mutat, más és más eljárást kell alkalmazni az egyes nyelvekre jellemző tényektől függően” (2001: 1).ⁱⁱ A vizsgált nyelvi közösségben a képet a standard horvát nyelv jelenléte árnyalja, hiszen jelenléte esélyt ad arra, hogy fennmaradjon a horvát nyelv a településen. Ezt a feltételezést támasztja alá Paulston (1994) megállapítása, amely szerint a standard, valamint az írott változat ismerete lassíthatja a nyelvcseré folyamatát (idézi: Borbély 2001: 203). A standard horvát nyelv nagymértékben különbözik a grádistyei horvát nyelvtől, de a beszélők kölcsönösen megértik egymást. A település általános iskolájában a standard nyelvet tanítják, s számos felnőtt horvát nyelvhasználatára is hatással van a standard horvát nyelv egyebek mellett a kulturális cserekapcsolatok, az egyéni horvátországi utazások, tanulmányok, valamint munkavállalás következményeként. Radó Péter szerint „[...] a kisebbségek kulturális arculatát nem lehet csupán egy szociológiai és gazdasági alapját vesztett népi kultúra hagyományait ápolva őrizgetni, mert így »másságuk« – mely nélkülözhetetlen a csoport határainak kijelöléséhez – csupán a vasárnap délelőtti kóruspróbán lesz érzékelhető”. A szerző továbbá kifejti, hogy „a kulturális sajátosságok adaptív újratermelése közösségi tevékenységként képzelhető csak el” (Radó 1992: 144). Fishman szintén hangsúlyozza „az iskoláskort követő, valamint az iskolán kívüli programok fontosságát a nyelvmegőrzésre irányuló tevékenységek során [...]” (Fishman

ⁱ A szerző fordítása.

ⁱⁱ A szerző fordítása.

2001: 15).ⁱⁱⁱ A szerző továbbá fontosnak tartja a nyelvmegőrzés céljából, hogy „a veszélyeztetett nyelvnek osztoznia kell bizonyos funkciókon az erősebb versenytárs nyelvvel” (Fishman 2001: 21).^{iv}

Mária Homišonova megállapítása, amely szerint a nyelvi kisebbségek asszimilálódásán belül kétféle trendet figyelhetünk meg, teljességgel jellemzi a Kópházán évtizedek óta megfigyelhető tendenciát is. „[...] a kulturális szocializáció magyar nyelvűvé válik, a másik oldalon viszont erőteljesebben jelentkezik a kisebbségi önkormányzatok, a civil szféra hatása, az etnikai tudat revitalizálódása, az anyanemzet kultúrájának hatása, az anyaországhoz fűződő kapcsolatok erősítése iránti igény mindkét részről” (Homišonova 2008: 67). A Kópházán élő horvát nyelvi közösség esetében nemcsak a horvátországi kapcsolatok ápolását figyelhetjük meg, hanem a burgenlandi (Ausztria) horvátokkal történő kapcsolatok fenntartását is, akikkel a trianoni békeszerződést megelőzően egy tömbben éltek, s nyelvváltozatuk nagyon kevésbé tér el.

3 Adatközlők és a kutatás módszertana

A kutatás számos éven keresztül tartó résztvevő megfigyeléssel kezdődött. Az adatgyűjtés előzményeként 2004 óta számos kulturális, iskolai és egyházi rendezvényen vettem részt a nyelvi közösségben. A résztvevő megfigyelés volt a módszerem az előzetes adatgyűjtés során is, s az így kapott adatokat, információkat egészítettem ki irányított interjúkkal. A kutatást rétegzett mintavétellel, tudatosan kiválasztott mintával végeztem. A kutatás adatközlői a vizsgált közösség egyetlen általános iskolájának, a Nakovich Mihály Általános Iskola és Óvodának 26 fő 13–14 éves osztályos tanulója, valamint a nyelvi közösség 24 fő 30–60 éves tagja voltak.

Az iskolában a 2016/2017. tanévben 145 diák tanul, a pedagógusok létszáma 15. Az iskola volt az első helyi nemzetiségi kisebbségi önkormányzat által működtetett iskola az országban. Az iskola a Nemzetiségi Oktatási Hivatal bázisintézménye, amely számos kapcsolatot tart fenn horvátországi, valamint boszniai intézményekkel. Az iskola 2017-ben a horvát köztársasági elnök elismerő oklevelében részesült a horvát anyanyelv és kultúra ápolásáért.

Az előzetes tájékozódás során szerzett tapasztalatok alapján, valamint a szakirodalom feltárását követően a gyermek adatközlők számára 10 nyitott kérdés tartalmazó kérdőívet állítottam össze. A felnőtt adatközlőkkel 16 kérdésből álló irányított interjút készítettem. Kérdéseim a horvát nyelvnek az adatközlők életében, illetve a településen elfoglalt helyére, valamint a nyelvmegtartás lehetőségére vonatkoztak. Azért vélem különösen fontosnak e kérdések vizsgálatát az általános iskolás korosztály esetében, mert a közösség nyelv- és identitásmegőrző törekvései eredményességét, valamint a horvát nyelvnek a településen betöltött jövőbeni szerepét a legfiatalabb korosztály attitűdjei mutatják meg a legnyilvánvalóbban.

A teljesség kedvéért dokumentumelemzést végeztem a község önkormányzata kiadványának 2016 decemberéig megjelent 108 számáról is, valamint figyelemmel kísértem a grádistryei horvátok eseményeivel foglalkozó közösségi portálokat is.

ⁱⁱⁱ A szerző fordítása.

^{iv} A szerző fordítása.

4 Eredmények

4.1 A gyermek adatközlők körében végzett kutatás eredményei

A 26 válaszadó diák közül 10 nem rendelkezik horvát gyökerekkel, 16 tanulónak pedig valamelyik, illetve mindkét szülője horvát identitású. Az iskolában minden diák tanul horvátul, s az iskola, illetve a falu befogadó légkörére utal, hogy a horvát gyökerekkel nem rendelkező 10 tanuló közül 8 tanuló szeretné érteni, illetve beszélni a faluban beszélt horvát nyelvet. Mindössze 2 tanuló válaszolta azt, hogy egyáltalán nem érti meg, ha az iskolán kívül horvátul beszélnek hozzá. Mivel dolgozatom egyik célja, hogy a falu nyelvmegtartó, identitásépítő törekvései összefüggésbe helyezve felmérjem, hogy a közösség 13–14 éves, nemzetiségi horvát származású általános iskolás tanulói milyen attitűdökkel rendelkeznek a horvát nyelvvel, valamint identitással kapcsolatban, a továbbiakban a horvát nemzetiségi gyökerekkel rendelkező válaszadók attitűdjeit vizsgálom, hiszen az identitásépítő törekvések őket érintik leginkább.

A horvát nyelvhasználattal kapcsolatos eredmények a vártak megfelelőek, s a nyelvcsere folyamatának lezárulására utalnak: a válaszadó gyermekek többsége „ritkán” és „soha” nem beszél horvátul az iskolán kívül, illetve családi körben. Mindössze 2 tanuló válaszolta azt, hogy nagyszüleivel mindig horvátul beszél, s 5 tanuló értékelte úgy, hogy szüleivel, illetve nagyszüleivel rendszeresen beszél horvátul. A horvát nyelv megértésével kapcsolatban viszont sokkal kedvezőbb képet adnak a válaszok: 13 tanuló véli úgy, hogy megérti, ha horvátul beszélnek hozzá. A válaszokból azonban az derül ki, hogy a tanulókhöz nem beszélnek gyakran horvátul az iskolán kívül, s nagyon megoszlának a vélemények arról, hogy milyen nyelven válaszolnak, ha horvátul szólítják meg őket. A tanulók túlnyomó többsége úgy ítéli meg, hogy a szülei és nagyszülei örülnek, hogy ők horvátul tanulnak. A nagyszülőket érintő kérdésre a gyermekek a következő válaszokat adták többek között: „mert ők horvátok, és szeretnék, ha én is olyan lennék, mint ők”, „mert szeretnék, ha tudnék horvátul”, „mert így tudnánk horvátul beszélni”, „mert így folytatom, amit ők elkezdtek”, „mert a nagymamám horvát, és közel áll hozzám”, „azért, mert akkor én is olyan leszek, mint ők”. A szülők véleményéről feltett kérdésre jellemzően más típusú válaszokat adtak a gyermekek. A különböző generációk attitűdjéről adott válaszokban is tükröződik a nyelvcsere folyamatának generációs rétegzettsége. A válaszadó tanulók szerint a szülők azért örülnek, hogy ők horvátul tanulnak, mert így több nyelvet tudnak majd, a többi szláv nyelvet is megértik, valamint hasznos lesz munkájukban, illetve külföldi utazásokkor a horvát nyelv ismerete. Tehát a tanulók úgy érzékelik, hogy míg a nagyszülők a nemzetiségi hovatartozásuk, valamint érzelmeik miatt tartják fontosnak azt, hogy ők horvátul tanuljanak, addig szüleiket gyakorlatiasabb szempontok vezérik. Arra a kérdésre adott válaszokból, hogy a német vagy a horvát nyelv tanulása megy-e jobban, arra lehet következtetni, hogy a tanulók nem támaszkodhatnak a családi környezetből hozott horvát nyelvi ismereteikre az iskolai horvátórákon.

Az adatközlő tanulók a horvát nyelv tanulásával kapcsolatos céljaik között a következőket említették: „horváttanár szeretnék lenni”, „az iskolánk *buševeci* (Horvátország) testvériskolájában tanuló diákokkal szeretném tartani a kapcsolatot”, „szeretnék horvát emberekkel beszélni”, „később nyelvvizsgát szeretnék tenni”, „ha lesz szakmám, tudok dolgozni Burgenlandban vagy Horvátországban”, „meg fogom

érteni, ha horvátul beszélnek hozzám”, „most még semmi céloom nincs a horvátal, de később jól jöhet”, „könnyebb lesz majd munkát találnom”, „ha nyaralni megyek, tudjak beszélni a horvát barátaimmal”, „fontos lehet, hogy nemcsak németül és angolul tudok majd, hanem horvátul is”. Azzal a kérdéssel kapcsolatban, hogy hol beszélnek még a horvát nyelvet Magyarországon és más országokban, a diákok megfelelően tájékozottak voltak: megemlésték a grádistyei horvát településeket (a grádistyei szót szinte kivétel nélkül használták), Pécs környékét, Baját, Horvátországot, Baranyát, Ausztriát. Az adatközlő tanulók tudatában vannak annak, hogy a Kópházán beszélt horvát nyelv eltér a „más területeken beszélt horvát nyelvtől”. Az eltérést a kiejtésben, valamint a szókincsben érzékelik. Használták a nyelvjárás szót is. Arra a kérdésre, hogy megértik-e a falubeli idősebb emberek horvát beszédét, az adatközlő gyermekek a következő válaszokat adták: „nem nagyon értem, mert mi más tanulunk”, „néha megértek pár szót, s néha még németet is hallok a beszédükben”, „megértem, mert a nagymamám is így beszél, és az ő beszédét már megszoktam”, „én az iskolában a horvátországi horvátot tanulom, de általában megértem”, „nem, mert én nem tudok jól horvátul”, „nem értem, mert gyorsan beszélnek”, „elég furcsán beszélnek, de megértem”, „pár szót megértek”, „igen, megértem”, „van, amikor megértem, van, amikor nem”, „érdekes, mert néha a magyarral és a némettel is keverik a beszédüket az idősebbek”, „nem, mert hadarnak”, „igen, megértem, de ha elmegyek mellettük, átváltanak magyarra, mert azt hiszik, nem értek horvátul”.

A gyermekek tudatában vannak annak, hogy Magyarországon más nemzetiségek is élnek. Válaszaikban a német nemzetiséget, valamint a szlovákokat és a románokat említik leggyakrabban. A tanulók mintegy fele említi a szlovén és a szerb nemzetiséget. Egy tanuló horvát nyelven írta le a horvát nemzetiségi csoportokat.

4.2 A felnőtt adatközlők körében végzett kutatás eredményei

A 24 fő 30–60 év közötti tudatosan kiválasztott adatközlővel 16 kérdésből álló irányított interjú készítem. A 16 kérdés egyebek mellett az adatközlők nyelvhasználatára, a nyelvnek a következő generációra való átörökítésére, a standard horvát nyelv szerepére a beszélő közösség életében, a horvát nyelvvel kapcsolatos esetleges pozitív és negatív élettapasztalatokra, a kulturális rendezvényeknek a nyelvmegőrzésben elfoglalt szerepére, a horvát nyelv presztízsének változására, valamint az egyéni nyelvmegőrzés lehetőségeire vonatkoztak.

Az adatközlők a horvát nyelvet jellemzően az idősebb családtagokkal és a falubeliekkel történő kommunikáció során beszélnek. Utazással és munkavégzéssel kapcsolatban az adatközlők csak mintegy negyede használja rendszeresen a horvát nyelvet. A válaszadók több mint fele úgy nyilatkozott, hogy gyermeke valamennyire ért horvátul, míg 4-en úgy ítélték meg, hogy gyermekük nagyon jól beszéli a nyelvet. Az utóbbi adatközlők gyermekei felsőfokú tanulmányokat folytattak horvát nyelven Magyarországon, illetve Horvátországban. Arra a kérdésre, hogy beszélnek-e a standard horvát nyelvet, 20 válaszadó azt nyilatkozta, hogy bizonyos fokig érti azt, míg 4 adatközlő úgy ítélte meg, hogy jól beszéli a Horvátországban beszélt „irodalmi” horvát nyelvet. Az utóbbi adatközlők horvát tanulmányokat folytattak közép- és felsőfokon. A horvát nyelvvel kapcsolatos pozitív és negatív tapasztalatokkal kapcsolatban megosztottak a vélemények. A negatív élmények jellemzően középiskolás korukban érték a válaszadókat diáktársaik részéről, a pozitív érzéseket

pedig a horvát nyelvismeret miatt szerzett sikerélmények okozták. A válaszadók többsége volt már turistaként, illetve kulturális cserekapcsolatok során Horvátországban, ahol többnyire sikeresnek ítélték meg horvát nyelven történő kommunikációjukat. Négy válaszadó nyilatkozta azt, hogy kommunikációjában frusztrálta a grádistyei horvát nyelv és a standard horvát nyelv között meglévő különbség. Húsz válaszadó találkozott már burgenlandi horvátokkal, s problémamentesnek ítélte meg a velük történt beszélgetést. A válaszadók kivétel nélkül találkoztak már Magyarországon élő horvátokkal, de jellemzően magyarul beszélgettek velük. Úgy ítélték meg, hogy a környező falvakban (Fertőhomok, Hidegség) élő magyarországi horvátok kevésbé jól beszélnek horvátul, mint a kópházaiak.

A válaszadók kivétel nélkül fontosnak tartották, hogy megmaradjon a horvát nyelv jelenléte a településen, de megosztottak a vélemények az iskolai horvátnyelv-tanítás sikerét illetően. Az adatközlők 4 kivétellel úgy vélték, hogy emelkedett a horvát nyelv presztízse a településen. Az 50–60 éves válaszadók úgy nyilatkoztak, hogy gyermekkoruk óta jelentősen nőtt a horvát nyelv presztízse Kópházán. Arra a kérdésre, hogy aktivizálták, fejlesztették-e horvát nyelvtudásukat életük folyamán, 2 fő 60 év körüli válaszadó azt válaszolta, hogy mivel a nyelvet csak a településen használja, nem érezte szükségesnek, hogy fejlessze azt. A többi válaszadó szükségét érezte élete során, hogy jobban elsajátítsa a horvát nyelvet. Három válaszadó a munkájában használja a grádistyei horvát nyelvet, 19-en a horvátországi horvátokkal történő sikeresebb kommunikáció miatt érezték szükségét annak, hogy fejlesszék horvát tudásukat. Az adatközlők fontosnak neveztek a horvát vonatkozású kulturális eseményeket, s szinte kivétel nélkül megemlítették a Kópházi lakodalmas (*Koljnofski pir*) című színdarab műkedvelő előadását.

4.3 A nyelvi kontaktusok hatása a nyelvi közösség nyelvhasználatára

A kópházi horvát nyelvi közösség nyelvhasználatának feltehetően a standard horvát nyelv hatására bekövetkezett változásáról a grádistyei horvát nyelvnek egy, az USA-ban élő beszélője beszámolójából alkothatunk képet. Chicagóban egy kisebb Kópházáról kivándorolt kolónia él, amelynek még életben lévő tagjai rendszeresen tartják a kapcsolatot, s jellemzően horvátul kommunikálnak egymás között. A 60 éves női adatközlő szülei 1956-ban hagyták el Kópházát, a vizsgált települést. Szülei ahhoz a generációhoz tartoznak (jelenleg 80 évesnél idősebbek), melynek képviselői az egymás közötti kommunikációjukban egész életük során kizárólag a grádistyei horvát nyelv szülőfalujukban beszélt változatát használták, de kiválóan beszéltek magyarul is. Az adatközlő által küldött videofelvételek alapján elmondható, hogy édesanyja grádistyei horvát nyelvi kompetenciái semmiben sem különböznek a vele egykorú, mindvégig Kópházán élt személyek nyelvi kompetenciáitól. Az adatközlő angol domináns nyelve mellett megtanult szüleitől horvátul is, magyarul azonban nem. A standard horvát nyelvről nincsenek ismeretei. Négy alkalommal járt Kópházán. Először 1963-ban kisgyermekként, majd 1972-ben, 1977-ben és végül 2000-ben.

Az adatközlővel a burgenlandi, illetve nyugat-magyarországi horvátok eseményeit naprakészen követő *Gradišćanski portal* elnevezésű közösségi oldalon folytattam levelezést, majd ezt követően készítettem irányított interjút grádistyei horvát, illetve részben angol nyelven. A 60-as éveiben járó asszony spontán módon arról számolt be, hogy utolsó látogatása során azt tapasztalta, hogy nehezebben értette meg a grádistyei

horvát közösség beszédét, miközben szüleivel változatlanul grádistyei horvát nyelven kommunikált az USA-ban.

Valószínűsíthető, hogy ennek az az oka, hogy a vizsgált településen a mára már kis létszámú legidősebb korosztállyal ellentétben – akiknek domináns nyelve a helyi horvát dialektus – a fiatalabb korosztályok horvát nyelvhasználatára jelentősen hatott a standard horvát nyelv. Számos éven keresztül történt megfigyelés alapján az a következtetés vonható le, hogy minél intenzívebben vesz részt a horvát nyelvi közösség tagja a horvátországi kulturális cserekapcsolatokban, annál erőteljesebben érződik nyelvhasználatában a standard nyelv hatása. Az adatközlővel készített interjú, akinek rokonai ahhoz a körhöz tartoznak a településen, akik aktívan részt vesznek a közösség nyelvmegtartó törekvéseiben, s gyakran vannak kontaktusban a standard horvát nyelvvel, igazolta a feltevésemet.

A nyelvi közösségben megfigyelhető, hogy a közösség és az egyének nyelvmegtartó törekvéseinek jelentős alkotóeleme a standard horvát nyelv elsajátítása. A településre 1983-ban érkezett az első kulturális csoport a Zágráb környéki *Buševac* településről, melynek tagjait jellemzően horvát ajkú családok szállásolták el, akik a vizontlátogatás során élvezték a horvátországi horvátok vendégszeretetét. A kölcsönös látogatások rendszeressé váltak az évek során, s számos baráti kapcsolat is kialakult a magyarországi és horvátországi családok között. Ezek a kapcsolatok elősegítették a különböző nyelvváltozatok használatát a településen, s valószínűsíthető, hogy hatással voltak az egyének horvát nyelvhasználatára. A Horvátországból érkező vendégtanárok, valamint a diákok horvátországi és boszniai testvérfalvakba történő utaztatása is a standard horvát nyelv elsajátítását segítik elő.

4.4 A dokumentumelemzés eredményei

A teljesség kedvéért dokumentumelemzést végeztem a *Kópházi Hírek* 1995 és 2016 között megjelent 108 számáról, amely egyebek mellett részben magyar, részben grádistyei és standard horvát nyelven ad hírt az identitásépítést és nyelvmegőrzést célzó kulturális eseményekről, a horvát kisebbségi önkormányzat rendezvényeiről, valamint a település iskolájának és óvodájának életéről, beleértve a horvát nyelv tanításának helyzetét is.

A nyelvmegtartást és identitásépítést segítő törekvések az intézményes támogatások mellett főként a helyi aktivisták tevékenységének köszönhetően valósulnak meg. A település minden háztartásába ingyenesen eljutó *Kópházi Hírek* tudósításaiból nyomon követhetjük a nyelvi közösség különböző szervezeteinek kapcsolatait, közös rendezvényeit a horvátországi és boszniai, valamint a burgenlandi (Ausztria) és magyarországi horvátokkal. A *Kópházi Hírek* az elmúlt több mint húsz év során számtalanszor számolt be Kópháza testvérfalvainak (a Zágráb melletti *Buševac*, a Zadar melletti *Bibinje*, valamint a boszniai *Kiseljak*) és a község iskolájának, valamint kisebbségi önkormányzatának és kulturális szervezeteinek közös rendezvényeiről. A kulturális csoportok kölcsönös látogatása 1983 óta rendszeres. A csoportok tagjai többnyire családtagjaikkal együtt vesznek részt a kölcsönös látogatásokon, ami lehetővé teszi a személyes kapcsolatok kiépítését, valamint a vizsgált nyelvi közösség kontaktusát a standard horvát nyelvvel.

A *Kópházi Hírek* rendszeresen hírt ad a helyi általános iskola tanulóinak utaztatásáról a testvérfalvak iskoláiba. A cserekapcsolatokról horvát nyelvű tanulói

beszámolókat is olvashatunk a helyi kiadványban. A lap tudósít az iskola pedagógusainak horvátországi továbbképzéséről, valamint a horvátországi tanárok és pedagógusjelöltek tevékenységéről a település két tannyelvű általános iskolájában. A *Kópházi Hírek* beszámolt a nyelvi közösség kiemelkedő eseményéről, a Kópházi lakodalmas (*Koljnofski pir*) című műkedvelő színdarab előkészületeiről, valamint előadásáról is. A falu népszokásairól szóló színdarabot mintegy 50 helyi aktivista részvételével, valamint horvátországi rendező irányításával adták elő nemcsak Kópházán, hanem a környező magyarországi és ausztriai grádistyei horvát településeken is.

A *Kópházi Hírek* beszámol a településnek a burgenlandi (Ausztria) grádistyei horvátokkal fenntartott kapcsolatairól is. Ezek közül kiemelkedik a közös zarándoklatok szervezése, a grádistyei horvát katolikus papok misézése egyházi ünnepek alkalmával, a színjátszó csoportok kölcsönös fellépése, a helyi óvoda pedagógusainak továbbképzése (amely 20 éves hagyományra tekint vissza), valamint az óvoda együttműködése a füles (németül: *Nikitsch*, horvátul: *Filež*) óvodájával.

Az aktivisták által szerkesztett lapból nyomon követhetjük a település szervezeteinek a magyarországi grádistyei horvátokkal fenntartott kapcsolatait is, melyek közül a legjelentősebbek az iskolai versenyek, valamint olvasótábor és tamburatóbor szervezése a közösség, valamint a grádistyei horvát falvak iskoláinak (Bezenye, Kimle, Und, Horvátzsidány, Szentpéterfa), a színjátszó csoportok kölcsönös fellépése, a sportversenyek szervezése, valamint a magyarországi grádistyei horvát papok misézése a település katolikus templomaiban.

A helyi lap rendszeresen jelentet meg horvát nyelvű cikkeket a település történetéről, hagyományairól, s tesz közzé horvát nyelvű verseket a falu szülöttének, a jelentős grádistyei horvát költőként számon tartott Sinkovits Mátyásnak (*Mate Šinković* 1927–1972) tollából.

5 Összegzés

A kisebbségi identitás megőrzésében alapvető szerepe van az adott nyelv ismeretének. Mivel a magyarországi horvát nemzetiség közösségeire – így az általam vizsgált közösségre is – a horvát nyelv ismeretét, illetve használatát illetően a generációs rétegzettség a jellemző, a nyelvmegtartás, illetve az identitásépítés egyetlen eszköze az iskolai oktatás, vagyis a horvát felmenők nyelvének újratanítása. A Nakovich Mihály Általános Iskola horvát nemzetiségi gyökerekkel rendelkező 13–14 éves korú tanulóinak válaszaiból arra lehet következtetni, hogy az iskola tanárai nagy erőfeszítéseket tesznek a horvát identitás és nyelv megőrzésnek céljából, hiszen a tanulók attitűdjei összességében pozitívak. A kapott adatok kvalitatív elemzése arra enged következtetni, hogy a tanulóknak sok élményt nyújt a horvát nyelv tanulása, különösen a tanórán kívüli programok: a táborok, a tamburaszakkör, a horvátországi vendégtanárokkal történő kommunikáció, a horvátországi látogatások, a horvát nyelven történő kommunikáció öröme, a horvátországi horvát kortársakkal történő találkozás. A diákok szinte kivétel nélkül úgy ítélik meg, hogy szüleik és nagyszüleik örülnek annak, hogy ők horvátul tanulnak. Néhány tanuló családi körben is használja esetenként a horvát nyelvet. Az iskolában végzős évfolyamonként 5–6 tanuló alapfokú nyelvvizsgát tesz a standard horvát nyelvből.

A grádistyei horvát nemzetiségű lakossággal rendelkező Kópháza esetében – ahol a generációs rétegzettséggel jellemzett nyelvváltás csaknem teljes mértékben lezajlott, s

a nyelvmegtartást nehezíti az a tény, hogy a faluban beszélt horvát nyelvváltozat jelentős mértékben különbözik a horvát köznyelvtől – a leírtak alapján elmondható, hogy a helyi szakemberek és aktivisták jó eredményeket érnek el az identitás megőrzése, valamint a nyelvmegtartás terén. Az Országos Horvát Önkormányzat szerint jellemző az általános iskolai kisebbségi nevelésre, hogy „általában nagyon pozitív szándékot és kis hatékonyságot tükröz” (Bindhoffer et al. 2011: 71). Ezzel a megállapítással nincs okunk vitába szállni, azonban a realitásokból kell kiindulnunk. Az adott helyzetben a cél a nyelvi sokszínűség fenntartása, valamint a nemzetiségi horvát identitás megőrzése. A leírtak alapján megállapíthatjuk, hogy a község különböző szervezeteinek, valamint az általános iskola pedagógusainak törekvései nem eredménytelenek.

Az eredmények továbbá azt igazolták, hogy a vizsgált településen a horvát származású, valamint a nyelvet valamilyen szinten beszélő egyének identitásának szerkezete, valamint nyelvtudása eltérő. Az eltérések több tényezőre vezethetők vissza. Függnek egyrészt a kutatásba bevont személy életkorától, valamint attól, hogy milyen mértékben beszélték élete folyamán családjában a horvát nyelvet. A kutatás eredményei alapján elmondható, hogy a középkorú generáció azon tagjai esetében, akik tevékenyen részt vesznek a horvát kisebbség kulturális életében, valamint rendelkeznek horvátországi vagy burgenlandi horvát kapcsolatokkal, kimutatható mértékű nyelvi revitalizáció figyelhető meg. Az iskolás korosztály pedig a horvát nyelv standard változatának megtanulása útján kap lehetőséget a horvát identitás megőrzésére. Összességében tehát tetten érhető a községben a nyelvmegtartás és az identitásépítés folyamata.

Irodalom

- Bartha, Cs. 1999. *A kétnyelvűség alapkérdései*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Bindhoffer, Gy., Fórika L., Kutassy-Nagy N., László B., Szabó O., Vass V. 2011. *Jelentés a nemzeti és etnikai kisebbség általános iskolai nevelés-oktatás helyzetéről*. Elérhető: www.kisebbségiombudsman.hu/data/files217986220.pdf. Letöltve: 2013. április 8.
- Borbély, A. 2001. A Nyelvcseré és folyamata kutatása. *Nyelvtudományi Közlemények*, 98: 193–215.
- Crystal, D. 1998. *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Fishman, J. A. 1991. *Reversing Language Shift. Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages*. Clevedon, Philadelphia, Adelaide: Multilingual Matters LTD.
- Fishman, J. A. 2001. Why is it so Hard to Save a Threatened Language? In: Fishman, J. A. (szerk.) *Can Threatened Languages Be Saved?* Clevedon–Buffalo–Toronto–Sydney: Multilingual Matters LTD.
- Gal, S. 1979. *Language Shift. Social Determinants of Linguistic Change in Bilingual Austria*. New York – San Francisco – London: Academic Press.
- Grbić Jakopović, J. 1994. *Identitet, jezik, razvoj*. Zágráb: Institut za etnologiju i folkloristiku.
- Homišinova, M. 2008. *Identitás, nyelvhasználat, asszimiláció. Etnikai folyamatok magyarországi kisebbségi családokban*. Budapest: MTA Kisebbségkutató Intézet – Gondolat.
- Horváth, S. 2005. A grádistyei horvátok XVI–XX. századi asszimilációjának példái. *Kisebbségkutatás*, 14(2): 181–193.
- Paulston, C. B. 1994. *Linguistic Minorities in Multilingual Settings. Implications for Language Policies*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Radó, P. 1992. A nemzeti kisebbségek nyilvános nyelvhasználata Magyarországon. *Regio*, 3(2): 135–146.

- Sokcsevics, D. 2013. A magyarországi horvátok rövid története. Elérhető: <http://www.horvatok.hu/hu/magyarországi-horvátok/59-toertenelem>. Letöltve: 2015. május 2.
- Szarka, L. 2003. Etnikai változások a déli szláv kisebbségeknél. In: Kovács, N., Szarka, L. (szerk.) *Tér és térkép. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből II.* Budapest: Akadémiai Kiadó. 285–312.
- Szoták, Sz. 2004. Veszélyeztetett nyelvek. *Kisebbségkutatás*, 13(1): 37–49.
- Zoltán, A. 2001. A kisebbségi szláv nyelvek szociolingvisztikai tipológiája. *Kisebbségkutatás*, 10(1): 139–142.

Források

- Kópházi Hírek. Kópháza Önkormányzatának tájékoztatója* (1995–2016). Elérhető: <http://www.kophaza.hu/magyar/kophazi-hirek-koljnfoski-vistj>. Letöltve: 2016. november 1.